

TÜRKÇE VE SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DİNLEME STRATEJİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Adnan KARADÜZ

Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Türkçe Eğitimi Bölümü

akaraduz@erciyes.edu.tr

Öz

Dinleme, öğrenmede temel dil becerilerinden birisidir. Bilgi birikimlerinin önemli bir kısmını dinleme yoluyla öğrenen bireylerin dinlemede kullandıkları stratejiler oldukça önemlidir. Her türlü öğrenme ortamlarında dinleme becerisi kazanan insan, formal eğitimdeki öğrenmelerinde hem dinleme becerilerini kullanmakta hem de geliştirmektedir. Öğrenme ortamlarında öğrenciler bilişsel, duyuşsal becerileri ve beden dilleriyle birtakım stratejiler kullanırlar. Derslerde bu stratejilerin zengin ve çoklu oluşu öğrenmeyi etkiler. Bu yüzden bu araştırmayla üniversite öğrencilerinin öğrenme ortamlarında kullandıkları dinleme stratejileri araştırılmaktadır.

Bu araştırma nitel durum araştırmasıdır. Araştırmanın problem cümlesi öğretmen adaylarının dinleme sırasında kullandıkları bilişsel, duyuşsal ve beden diline yönelik stratejileri tespit etmeye yöneliktir. Araştırmada veriler, sınıf öğretmenliği ve Türkçe öğretmenliği bölümünde 3. sınıfta öğrenim gören 34 öğrenciyle yapılan yazılı görüşme ve odak grup görüşmesi yoluyla elde edilmiştir. Veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre birçok duyuşsal unsurla birlikte, öğretimdeki yaklaşımlar öğretmen adaylarının dinleme becerilerini sınırlamaktadır. Türkçe ve sınıf öğretmeni adayları öğrenme ortamlarında çoklu ve zengin dinleme stratejilerini kullanmamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Dinleme Stratejileri, Öğrenme, Ortamı, Öğrenci.

THE EVALUATION OF LISTENING STRATEGIES OF TURKISH LANGUAGE AND PRIMARY STUDENT TEACHERS

Abstract

Listening skill is one of the main language skills in learning. For the individuals who acquire most of their knowledge accumulations via listening, the strategies they use for listening are crucial. Acquiring listening skills in any kind of learning environment, a person not only uses these skills, but also advances them. In learning situations, students use certain strategies by their cognitive, sensory skills and body language. When the collection of these strategies becomes rich, it promotes learning. For this reason, undergraduate students' listening strategies in their classes were investigated in this study.

This is a descriptive study with a qualitative approach. The purpose of the research is to investigate cognitive, sensory and body language strategies of student teachers that they use during listening. The data was collected through written conversations and focus

group interviews with primary and Turkish language student teachers who were in their third year of the study. The number of participants of the research is 34. The data were analyzed by using descriptive analysis methods.

According to findings of the research, alongside many sensory parameters, approaches used in teaching limit students' listening skills. As a result, primary and Turkish language student teachers cannot use rich and multi- listening skills.

Key Word: Listening Skills, Learning Environments, Students.

1. Giriş

Her dönem ve her seviyedeki öğrenmelerini sosyal ve bireysel varlık olabilmek için dil becerilerini kullanarak gerçekleştiren insan algılamaya, tanıma, tanışmaya, duymaya, düşünmeye ve anlam vermeye dinleyerek başlamakta, hayatın başlangıcından sonuna kadar her döneminde de dinlemeyi en önemli öğrenme aracı olarak kullanmaktadır. Bu yüzden "dinleme" dil becerileri içinde en temel becerilerden birisi olarak kabul edilebilir. Bireyin yaşantısı boyunca duyduğu her türlü sesi anlamlandırması, zihninde depolaması, deneyim ve bilgi birikimlerinin önemli bir kısmını bu şekilde oluşturması dinlemenin öğrenmede temel öğe olduğu anlamına gelir. Dinleme okul öncesinden başlar ve ömür boyu sürer. "*Dil öğrenme süreci dinleme yoluyla anne karnında başlamaktadır. Bebek, doğum öncesinden itibaren konuşmaları ve sesleri dinlemektedir.*"¹

Bireyin ana dilini edinme süreciyle geçirdiği bütün öğrenme yaşantılarında dinleme becerisinin rolü gitgide artar. Birey kendi sosyo-kültürel yaşantısında dinlemenin görgü ve kurallarını, ilkelerini edinerek yaşantısını sürdürür. Sever'e göre "*Henüz okumasını bilmeyen bir çocuk çevresinde olup bitenleri dinlemekle yetinmektedir. Birey, okul öncesine ait bütün bilgi, duygu ve düşünce evrenini dinleme yolu ile oluşturur.*"² Birey hayatın her alanında dinleyerek bilgi edinirken sosyal bir varlık olma bilinci kazanır. "*Sosyal hayatta konuşma, okuma ve yazma ne kadar önemli ise dinleme de o kadar önemli ve gerekli bir beceridir. Aslında insan ilişkilerinin çoğu anlatma ve dinlemeye dayanır. Dinleme, bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamının başlıca yollarından biridir. İnsan evde, okulda, sokakta, çarşıda, pazarda dinleme faaliyeti ile iç içedir. Diğer taraftan, kültürel hayatımızın öyle yönleri vardır ki tek taraflı olarak dinleme ile ilgilidir. Radyo ve televizyon programlarının, tiyatroların, konferansların, konserlerin dinlenmesi ve seyredilmesi çağımız insanının vazgeçemeyeceği ihtiyaçları arasındadır.*"³ "*Ortalama olarak insan faaliyetlerinin yarısına yakını dinlemekle geçer. Minnesota Üniversitesi'nden Dr. Lyman K. Steal'in dinleme ile ilgili yaptığı araştırmasında iletişime ayrılan*

¹ Güneş, F., *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, s. 73.

² Sever, S., *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000, s. 9.

³ Özbay, M., "Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları", *Türk Dili Dergisi*, S. 589, 2001, s. 9-15.

sürenin %45'i dinlemeyle geçmektedir.”⁴ İnsanlar öğrenme, beslenme, iletişim kurma, konuşma, duygulanma vs gibi birçok bilişsel, duyuşsal, sosyal vs. gibi gereksinimlerini birbirlerini dinleyerek karşılarlar.

“Dinleme, iletişim ve öğrenmenin en temel yoludur. Dinleme aynı zamanda zevk alma yollarından biridir.”⁵ Formal ve informal öğrenmelerin büyük bölümü dinlemeyle geçirilmektedir. “Hunsaker’a (1990) göre bildiklerimizin %80’i dinlemeyle elde edilmektedir.”⁶ Bu oranlar dinleme eğitiminin hem okulda hem de ailede yeterince önemsenmesi anlamına gelmektedir.

İnsanın bütün duyu organları içinde dinlemeye düşen oran da oldukça yüksektir. “Öğrendiklerimizin %83’ünü görme, % 11’ini işitme, %3,5’ini koklama, %1,5’ini dokunma, %1’ini tatma yoluyla elde ettiğimiz belirtilmektedir. Günlük yaşantımızda görme yoluyla edindiklerimizi bir kenara bırakırsak, öğrenim sürecimizde öğrendiklerimizin önemli bir kısmı dinleme yoluyla kazanılmıştır. Okullarımızda öğretmenlerin pek çoğu düz anlatım(takrir) yöntemini kullanmaktadır. Bu durumda öğrencilerin dinlemeye ayırdıkları zaman daha da artmakta, öğrendiklerinin neredeyse %83’ünü dinleme yoluyla elde etmektedirler.”⁷

Dinleme becerisi bilişsel, duyuşsal, devinişsel, fiziksel, fizyolojik, eğitsel, sosyal boyutları olan çok yönlü bir olgudur. Bu bakımdan dinleme becerisinin birçok tanımı da bu boyutlara işaret eder. “Dinleme süreci ses dalgalarının kulak zarına çarpıp titreşimlerle beyne iletilmesidir. Kulaklarımız ses dalgalarını toplar ve beyne iletir, başka deyişle istesek de istemesek de işitme gerçekleşir. Dinleme seslerin, iletilerin kod açımının yapılması ve anlamlandırılması ile ilişkili iken, işitme sadece ses dalgalarının belli işitme düzenekleri ile beyne iletilmesinden ibarettir.”⁸ “İşitme ile dinleme birbiriyle ilişkili, ancak birbirlerinden ayrı eylemlerdir; işitme fizyolojik dinleme ise psikolojik bir süreçtir. Fizyolojik olarak, işitme ses dalgalarının dış kulaktan kulak zarına iletiildiği, orta kulakta mekanik titreşimlere iç kulakta da beyne giden sinir akımlarına dönüştüğü süreçtir.”⁹ “Dinleme adı verilen psikolojik süreç, bireyin seslerin ve konuşma görüntülerinin farkında olmasıyla ve onlara dikkatini vermesiyle başlar. Belli işitsel işaretleri tanınması ve hatırlanmasıyla sürer ve anlamlandırmasıyla son bulur.”¹⁰ Demirel’e göre, “Dinleme, konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu

⁴ Yıldız, C., Okur, A., Arı, G., Yılmaz, Y., *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*, Pegema Yayınları, Ankara, 2008, s. 180.

⁵ Yıldız, C. (2003). *Ana Dili Öğretiminde Çağdaş Yaklaşımlar ve Türkçe Öğretimi*, Pegema Yayınları, Ankara, s. 58.

⁶ Akyol, H., *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretimi Yöntemleri*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 1.

⁷ Özbay, M., *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*, Akçağ Yay., Ankara, 2005.

⁸ Yüksel, H., *Etkili İletişim*, (Ed. U. Demiray), Pegema Yayınları, Ankara, 2008, s. 174.

⁹ Ergin, A., Birol, C., *Eğitimde İletişim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 121 .

¹⁰ A., Ergin, C. Birol, s. 121.

uyarana karşı tepkide bulunma etkinliğidir.”¹¹ Dinleme belli bir süreçte gerçekleşir. “Wolvin ve Coakley’e göre dinleme süreci algılama, dikkati yoğunlaştırma ve anlamlandırma, şeklinde üç aşamadan oluşmaktadır.”¹² Dinleme iletişim odaklı bir beceridir. Ungan’a göre, “Dinleme karşı tarafı edilgen bir yapıda izleme değil, iletişimin tam olarak gerçekleşmesi için iletiyi alma ve yorumlama çabasıdır. Dinlemede yüzde yüz anlama ya da anlaşma gerçekleşmeyebilir. Alıcının iletiyi yorumlama, anlamlandırma ve birikim eksikliği dinlemede iletişim yetersizliğini ortaya koyar.”¹³

Bireyin formal ya da informal eğitim sürecinde gereksinimlerine göre gerçekleştirdiği dinleme eylemleri çok boyutludur. Bir dil becerisi olarak tanımlanan dinleme eyleminin iletişim ortamında stratejik, zengin ve nitelikli sürdürülmesi gerekir. “Genelde dinlemenin bir eylemsizlik durumu olduğu düşünülür. Yaygın kanya göre, dinleyen edilgen kişidir. Oysa söze dayalı iletişimin eksiksiz gerçekleşmesi, alıcı konumundaki dinleyicinin de üretken bir etkinlik içinde olmasını gerektirir. Dinleme gönderilen bir iletiyi alma ve yorumlama işidir. Algılama, kavrama gibi birtakım zihinsel davranışlar içerir.”¹⁴ “İşitmek, fiziksel bir durumken; dinleme, içine işitmeyi de alan aktif bir zihinsel süreçtir. Okumanın, yazılı harflere bakmak ve onları sadece seslendirmek demek olmadığı gibi dinlemek de ses dalgalarını işitmekten öte, o dalgaların oluşturduğu anlamları algılamayı, bu anlamlar üzerinde düşünmeyi ve gerekirse hareket etmeyi gerektirir.”¹⁵ “Dinlemeyi, Johnson (1951) sözlü iletişim sürecinde etkili anlama ve cevap verme yeteneği; Wolff, Marsnik, Tacey ve Nichols (1983) işitmeyi, anlamayı, anlaşılabilir bilgileri önceki bilgilerle bütünleştirmeyi ve gerekirse cevap vermeyi içeren aktif bir süreç...”¹⁶

Bireyin dinlemedeki beceri ve başarısı bireyin her seviyedeki bilgi ve becerilerini oluşturmasına etki eder. Bu bakımdan eğitim sistemlerinde dinleme eğitiminin yeterince verilmesi gerekir. “İnsanların ana dilleriyle ilgili eğitimleri ilkokula gelmeden çok önce başlamaktadır. Fakat bu, düzenli ve plânlı bir eğitim değildir, başarısı da tesadüflere bağlıdır. Hâlbuki ana dili eğitimi tesadüflere bırakılmayacak ölçüde önemli ve hayat boyu kullanımda kalacak olması açısından da sürekli bir beceri edinmedir.”¹⁷

Dinleme bireyin bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olarak katıldığı bir etkinliktir. Dinleme ortamında bireyler söylenen karşısında sessizce duran ve itaat eden pasif alıcılar değil, duyuşsal ve düşüncelerini sözel ya da sözel yollarla ortaya koyan

¹¹ Demirel Ö., *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi İstanbul*, MEB Basımevi Yayınları, Ankara, 1999, s. 33.

¹² H. Akyol, s. 2.

¹³ Ungan, S., *İlköğretimde Türkçe Öğretimi* (Editör: A. Kırkkılıç, H. Akyol), Pegem Yayınları, Ankara, 2007, s. 149.

¹⁴ Adalı, O., *Anlamak ve Anlatmak*, Pan Yayınları, Ankara, 2003, s. 32.

¹⁵ Doğan, Y., *İlköğretim Yedinci sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerilerini Geliştirmede Etkinlik Temelli Çalışmaların Etkinliği*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Bahar 2008, 6(2), s. 261.

¹⁶ Birol C., ve Ergin, A., s. 115.

¹⁷ Cemiloğlu, M., *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 21.

aktif alıcılardır. “Dinleme, aynı zamanda konuşmada ileri sürülen düşünceleri anlamak, değerlendirmek, organize etmek, aralarındaki ilişkileri saptamak, bu düşünceler içinden belleğimizde saklanmaya değer bulduklarımızı seçip ayırmak demektir.”¹⁸

Dinlemeye ilişkin ilk kazanımların aile ve sosyal çevrede gerçekleşmesinden sonra okulda verilen dinleme eğitimiyle de bireylerin daha iyi ve sağlıklı dinleyiciler olması hedeflenir. Eğitim programlarında dinleme becerisiyle ilgili konan hedeflere göre bireylerin etkin olduğu, zihinsel becerilerin desteklendiği dinleme ortamlarından söz edilmektedir. “Programda dinleme/izleme öğrenme alanı; öğrencilerin iyi bir dinleyici/izleyici olabilmesine yönelik olarak hazırlanmış düzeye uygun kazanımlar ile bu kazanımları hayata geçirmeye yönelik etkinliklerden oluşmaktadır. Programın bu bölümü “dinleme/izleme kurallarını uygulama, anlama ve çözümleme, değerlendirme, söz varlığını zenginleştirme, etkili dinleme/izleme alışkanlığı kazanma” amaçlarından oluşmaktadır. Öğrencilerin düzeylerine yönelik olarak hazırlanan kazanımların, uygun etkinliklerle desteklenerek uygulanması, öğrencilerin etkili iletişim kurmalarını ve toplum hayatına aktif birer dinleyici/izleyici olarak katılmalarını sağlayacaktır. Aşamalı bir süreç izleyen bu sıralamanın takip edilmesi, dinleme/izleme etkinliklerinin amacına ulaşmasını, öğrencinin toplum hayatına aktif bir dinleyici/izleyici olarak katılmasını sağlayacak, öğrencilerin iletişim kurma yeteneklerini geliştirecektir.”¹⁹ Bu yaklaşımın öğrenme öğretme sürecinde ne ölçüde gerçekleştirildiği, öğrencilerin hangi niteliklere sahip dinleyiciler olduğunu ayrıntılı ve çok yönlü bir araştırmayı gerektirir. Okullarda verilen eğitim sistemlerine bakılacak olursa dinleme eğitiminin yeterli düzeyde verildiğini ya da temel eğitimde bireylerin arzu edilir dinleyiciler olduğunu söylemek mümkün değildir.

Formal ya da informal öğrenme ortamlarda gerçekleştirilen dinlemedeki beceri ve başarı insanların birikimlerini, kazanımlarını, sosyal ilişkilerini oldukça etkiler. Bu etki bireyin hem o anki kazanımına etki edeceği gibi hem de bilgi birikimine, eğilimlerine etki eder. İnsanlar, günlük yaşantılarında beslenme, duyma ve düşünme gibi birçok gereksinimini gidermek için çeşitli dinleme yollarını kullanırlar. Birey bulunduğu ortama, beklentilerine, iletinin içeriğine, birikim ve deneyimlerine göre çok çeşitli dinleme türleri ve stratejilerini kullanır. Dinleme amacı ve çok çeşitli gereksinimler dinleme türlerine etki eder. Birey sosyal ilişkilerinde iletişimsel dinleme, duygusal ve estetik gereksinimlerinde müzikle estetik dinleme gerçekleştirir.

Formal eğitim ortamlarında dinlemenin niteliği öğrenmeyi önemli ölçüde etkiler. Derse ilgi duymayan bir öğrenci gönülsüz dinler, zamanın çabuk geçmesini düşünerek dersin bir an önce bitmesini ister. Bu tür durumlarda öğrenciler pasif, görünüşte dinleyici durumundadırlar. İlgi duymadığı dikkatinin çekilmediği bir

¹⁸ Ergin A., ve Birol, C., s. 126.

¹⁹ MEB Türkçe Programı, 2006, s. 2.

durumda bireyin kalıcı ve verimli öğrenmeler geçireceği dinleme stratejileri kullanması düşünülemez. “Eğitim kurumlarımızda genel olarak, davranışa ayrılan kısım gelişigüzel olmuş; bir plan ve program dahilinde davranış kazandırma hep göz ardı edilmiştir. Birçok davranış gibi, dinleme de göz ardı edilen davranışlar arasındadır. Öğretmenlerimizin sınıf ortamında en çok kullandığı uyarı ve tavsiyeler arasında “Dinleyin!” sözü yer almaktadır. Ancak kısa bir süre sonra yine dinlememeye eğilim gösterirler.”²⁰ Bu durumun aksine bazen de öğrenciler derse istekle katılıp tartışır, muhatabını dinler, soru sorarlar. Grup halinde çalışmalar gerçekleştirirken ortak yeni düşünceler elde etmek için birbirlerinin düşüncelerini dikkatle dinlerler. Bu gibi durumlarda ise katılımlı dinleme gerçekleşir ve öğrenciler daha kalıcı ve verimli öğrenmeler gerçekleştirirler.

Eğitim sürecinde her insanın zamanla edindiği dinleme kültürü ve alışkanlıkları vardır. Öğrenme ortamlarında her birey birbirinden farklı bilişsel, duyuşsal ve devinişsel dinleme tutum ve alışkanlıkları geliştirir. İnsanlar arasındaki dinleme kültürü farklılığını aldıkları eğitimle birlikte birçok etken belirler. Konu, zaman, öğrenme ortamının çeşitliği, dinleyicinin amacı, verici, alıcı ve kanal gibi unsurlar dinlemenin niteliğine etki eder. Bu durumlar dinleyicinin bazen etkin, bazen edilgen; bazen gönüllü, ilgili, bazen de gönülsüz ve ilgisiz tavır sergilemesine neden olur.

Her birey, eğitim sürecinde geçirdiği öğrenme yaşantılarında dinlenme stratejileri geliştirir. Bu stratejiler yukarıda de belirtildiği gibi zihinsel, devinişsel ve duyuşsal niteliktedir. Bireyler dinlerken zihinlerinde bazen karşılaştırmalar ve sınıflamalar yapar, çıkarımda bulunur, öğrendiklerini formüleleştirir, ilişkiler kurar, yargıya varmaya çalışır, not tutar, genellemeler yapar.²¹ Bütün bunlar dinleyicinin kullandığı bilişsel stratejilerdir ve amaç daha etkili ve kalıcı öğrenme gerçekleştirmektir. Her insanın kullandığı dinleme stratejilerinin duyuşlarına ve beden diline yansımaları da söz konusudur. Dinlerken oturma şekli, yüz ifadeleri ve jestler dinleyicilerin ortamda neler hissettikleri, nasıl bir duruş sergilediklerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Dinleyici bazen sempati duyar, bazen empati kurar, bazen heyecan bazen de korku ve stres içinde kendini hisseder. Bu durumlar onun dinleme reflekslerine ve alışkanlıklarına etki eder. İletişim ortamında duyuşsal, bilişsel ve devinişsel refleksler ortaya koyarak dil becerilerine ilişkin kazanımlar elde edilir. İletişim kurma, öğrenme, düşünme, duyma ve anlatma, bu kazanımların etkili stratejik kullanılmasıyla gerçekleştirilir. Akyol, anlamanın kolaylaştırılması açısından yardımcı stratejiler kullanılması gerektiğini ifade etmektedir.²²

Öğrenme sürecinin etkili ve verimli olabilmesi için öğrenciler stratejiler kullanırlar. Bu stratejiler bilişsel ve duyuşsal niteliktedir. Tunçer ve Güven’e (2007) göre “Bilişsel stratejiler kapsamında ele alınan bir diğer strateji de anlamayı

²⁰ Özbay, M., s. 71.

²¹ Akyol, H., s. 12.

²² Akyol, H., s. 12.

izleme stratejileridir. Anlamayı izleme öğrencilerin kendi öğrenmelerini düzenlemelerine, yürütmelerine ve denetlemelerine yön veren stratejiler olarak açıklanabilir. Son sırada yer alan duyuşsal stratejiler; öğrenmede güdüsel ve duygusal engelleri ortadan kaldırmaya yardım eden stratejiler olarak tanımlanmaktadır.²³ Dinleme eğitimiyle ilgili temel yaklaşımlar, tanımlar, eğitimdeki uygulamalara göre her insan öğrenme sürecinde dil becerilerini kullanmakta ve bu süreçte birçok strateji ve alışkanlık geliştirmektedir. Cohen'e (2003) göre dil öğrenme stratejileri, anlamalarını gerçekleştirmek ve bilgi birikimlerini geliştirmek için öğrencilerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak kullandıkları düşünce ve davranışlardır.²⁴

Dinleme, bilginin öğrenilme, paylaşma ve değerlendirilmesini içeren bir süreçtir. Bu süreç aynı zamanda düşünmeyi de içermektedir. Öğrenciler, tasnif etmek, benzerlikleri belirlemek, sebep sonuç ilişkileri kurmak, tahmin etme, özet çıkarma, varsayımları yorumlama gibi düşünme stratejileri kullanırlar.²⁵

Öğrenme ve düşünmede kullanılan stratejiler dinlemede de kullanılmaktadır. Bireylerin öğrenmede başarılı olmak için başvurdukları stratejilerin benzeri olarak formal öğrenme ortamlarında birtakım dinleme stratejileri geliştirirler. Öğrenme sürecinde bilişsel, duyuşsal ve beden diliyle gerçekleştirilen bu stratejiler birtakım tutum ve davranışlardan oluşmaktadır. Dinleme sürecinde bireylerin düşünme, yorumlama, bilgileri değerlendirme, öğrenme sürecinde çeşitli duygular geliştirme, duygu ve düşüncelerini beden diliyle ifade etmeye yönelik refleksler gösterirler. Akyol, stratejik dinlemenin bilişsel bir süreç oluşuyla ilgili şu görüşleri ifade eder. "Etkin dinleyiciler, dinleme öncesi tahminde bulunarak dinleme sürecinde konuşmacının sağladığı ipuçlarından ve verdiği bilgilerden yararlanarak tahminlerini sürekli yenilerler. Diğer bir strateji ana fikir belirlemedir. Burada dinleyici öncelikle temel fikrin peşindedir ve kafasında daima 'Büyük fikir nedir?' sorusunu canlı tutmaktadır."²⁶

Türkçe derslerinde dinleme becerisi geliştirilerek öğrencilerin bütün alanlarda başarılı olması ve sosyal becerilerini geliştirmeleri hedeflenir. Eğitim sürecinde dinleme anlayışı öğrencileri disiplin altında tutarak kontrol altına almaya yöneliktir. Sınıflarda öğrencilerin çoğu zaman kendilerini baskı altına alınmış hissiyle ders dinlemeleri öğrenmenin niteliğine, özellikle duyuşsal boyutlarına yönelik az da olsa fikir verebilir. Bu araştırmayla öğrencilerin derslerde nasıl dinleyiciler oldukları araştırılarak onların dinlerken geliştirdikleri stratejiler tanımlanmaya

²³ Berfu, K. T., Güven, B., "Öğrenme Stratejileri Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarıları, Hatırda Tutma Düzeyleri ve Derse İlişkin Tutumları Üzerine Etkisi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Aralık 2007, Cilt IV, Sayı II, s. 1-20.

²⁴ Cohen, A. D., & Dörnyei, Z., "Focus on the Language Learner: Motivation, Styles, and Strategies", In N. Schmitt (Ed.), *An Introduction to Applied Linguistics*, Arnold, London, 2002, pp. 170-190.

²⁵ Duman, B., *Neden Beyin Temelli Öğrenme*, Pegem Yayınları, Ankara, 2007, s. 358.

²⁶ Akyol, H., s. 5.

çalışılacaktır. Araştırmanın problem cümlesi de bu amaç doğrultusunda oluşturulmuştur.

2. Araştırmanın Problem Cümlesi

1. Öğrencilerin görüşlerine göre derslerdeki dinleme stratejilerinin niteliği nedir?

2.1. Alt problemler

1. Öğrenciler ders dinlerken ne tür bilişsel süreçler yaşamaktadır?
2. Öğrencilerin dinlemede yaşadığı duyuşsal süreçler nelerdir?
3. Öğrencilerin dinlemede başvurduğu beden diline yönelik stratejiler nelerdir?

3. Yöntem

Bu araştırma, durum araştırması (örnek olay) deseninde nitel bir araştırmadır. Durum çalışmalarında güncel bir olgu ya da olay kendi çerçevesi içinde ele alınarak betimlenir. Araştırmanın sorularına yönelik olarak elde edilen veriler ve kanıtlar derinlemesine incelenir ve değerlendirilir.²⁷ Bu araştırmada çalışma grubunda yer alan öğrencilerin öğrenme ortamlarında kullandıkları stratejiler elde edilen verilerle derinlemesine betimlenmeye çalışılmaktadır. Durum araştırmalarında veri ve kanıt oluşturmada birden fazla veri toplanması araştırmada ileri sürülen problem cümlelerine daha açık, net ve somut cevaplar bulunmasına olanak sağlar. Bu bakımdan bu araştırmaya gözlem, odak grup görüşmesi ve yapılandırılmış mülakatla veri toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yönetimiyle çözümlenmeye çalışılmıştır.

3.1. Veri Toplama Süreci ve Verilerin Analizi

Veri toplama sürecinde alt problem cümlelerinde ifade edildiği gibi öğrencilerin dinlemede kullandıkları temel stratejileri içeren bilişsel, duyuşsal süreçlerle birlikte beden dili gibi temalar esas alınarak sorular oluşturulmuştur. Yapılandırılmış mülakatla bu dört temel kavrama ilişkin dört adet soru öğrencilere yöneltilerek onların bu konudaki görüşleri alınmıştır. Görüşleri yazılı olarak alınan öğrencilerle daha sonra odak grup görüşmesi yapılarak veri toplanmıştır. Odak grup görüşmesinde 6-7 kişilik öğrenci gruplarıyla görüşmeler yapılır ve doğal bir ortamda yüze yapılan görüşmelerle katılımcıların görüşlerindeki birliktelikler ve farklılıklar ortaya konarak derinlemesine veri toplanır.²⁸

²⁷ Yıldırım, A., Şimşek, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 277.

²⁸ Yıldırım, A., s. 157.

İki farklı veri toplama tekniğiyle elde edilen veriler birkaç defa okunarak öğrencilerin kullandıkları ortak stratejiler tespit edilmiştir. Veriler açıklanırken betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebilir. Betimsel analiz yönteminde görüşülen bireylerin görüşlerine doğrudan yer verilir.²⁹ Öğrenci görüşleri verilirken isimleri gizli tutulmuş, numaraları kullanılmıştır.

3.2.Çalışma Grubu

Araştırma Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ve Sınıf Öğretmenliği Bölümü 3. sınıf öğrencilerinden 34 kişiyle yapılmıştır. On sekiz öğrenci Sınıf Öğretmenliği, on altı öğrenci ise Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencisidir. Bu sayının nitel bir araştırma için yeterli olduğu düşünülmektedir. Sınıf Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin Türkçe Öğretimi dersini almış olmaları, Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencilerinin ise Dinleme Eğitimi dersini almış olmaları dolayısıyla temel kavram ve terimlerle ilgili görüşlerine çok kolaylıkla ulaşılmıştır. Konuyla ilgili olarak öğrenciler gerekli açıklamaları yeterince yapabilmişlerdir.

4. Bulgular ve Yorum

Dinleme, bireylerin pasif olarak katıldığı anlatıcıyı sessizce takip ederek itaat ettikleri bir süreç değildir. Kalıcı öğrenmenin gerçekleşebilmesi için bireyler zihinsel olarak çok zengin süreçlerden geçerler. Eğitim sürecinde en önemli dil becerilerinden olan dinleme becerisini öğrencilerin nasıl kullandıklarının tanımlanabilmesi için yaşadıkları zihinsel süreçlerin açıklanması gerekir. Zihinsel süreçler bilişsel, duyuşsal ve devinişsel stratejiler içerdiğinden araştırmanın problem cümlesinde ifade edildiği gibi bu başlıklar altında veri toplanmıştır.

4.1. Bilişsel stratejiler

Dinleme birçok zihinsel davranışları içeren bilişsel bir süreçtir. Yapılan görüşmelerle elde edilen verilere göre öğrenciler ders dinlerken daha çok *karşılaştırma yapma, birleştirme, çıkarımda bulunma, yaşantıyla ilişkilendirme, edilgen tavır sergileme, ortamdaki uzaklaşma, katılma, karşı koyma, direnme, ana düşünceyi yakalama ve sürme, not alma, amaç belirleme* gibi bilişsel davranışlar kullandıklarını ifade etmektedirler. Bu davranışlarını derslerde not tutarak çeşitli bedensel refleksler geliştirerek desteklemektedirler.

336. *Anlatılan konuyu daha önce bildiklerimle karşılaştırırım. Kavramlar üzerinde dururum, ilişki kurarım, eleştirel davranırım.*

289. *Dinlerken eski bildiklerimle yeni öğrendiklerimle birleştiririm. Zihnimde öğrendiklerimi canlandırırım.*

²⁹ Yıldırım, A., s. 224.

412. Bildiklerimle duyduklarımı karşılaştırırım, çıkarımda bulunurum.

249. Önceki bilgilerimle karşılaştırarak bir kanıya varmaya çalışırım.

Bu ifadelere göre öğrenciler, dinlerken karşılaştırma ve birleştirme yaparak dinlemekte böylelikle anlamlar oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu stratejileri kullanan öğrenciler dinlemede pasif alıcılar olmayıp aktif zihinsel katılımlar göstererek oluşturdukları anlamları değerlendirmektedirler. Öğrencilerin öğrenme sürecinde karşılaştırmalar yaparken uyuşmama durumunda zihinsel tepki gösterirler. Bu durumu ifade etmek için “eleştirel dinlerim.” ifadesini kullanırlar. Aslında bu durum eleştirel dinleme olmayıp dinlemenin üçüncü aşaması olan değerlendirme sürecidir.

312. Eleştirel dinlerim not tutarım.

343. Dinlerken önceden öğrendiğim bilgilerle kıyaslarım uyuşmayan noktalarda soru sorarım, eleştiride bulunurum.

290. Eleştirel dinlerim not tutarım, derse katılıp görüş belirtmek isterim.

Dinleme aktif bir süreçtir. Öğrenciler ders dinlerken duyduklarını birleştirme ve karşılaştırma yapmanın yanı sıra öğrendiklerine yönelik yorumlar geliştirerek yaşantılarıyla ilişkilendirmeler yaparlar. Bu nitelikteki dinlemelerde öğrenciler oluşturdukları anlamlara örnekler bulma düşünme becerisine sahiptir. Bununla ilgili olarak öğrenciler şu tür ifadeler kullanırlar:

413. İlgi ve alakamı arttıran bir durum, konu ise kendi yaşantımla ilişkilendirebiliyorsam dinlememi aktif ve dikkati yapabiliyorum.

223. Dinlediklerimi aynen yazmam, yorumlar, kendi cümlelerimle yazarım.

328. Doğru ya da yanlış dinlemede kendi fikirlerimi de harmanlayarak bir bütün oluştururum.

434. Hocanın anlattığı şeylerin temeli olan ana fikir cümleyi anlamaya çalışıp bununla ilgili örnekleri ararım, içimden tekrar yaparım.

313. Geçmiş yaşantılarla ilişkilendiririm.

Dinleme sürecini ilgi ve ihtiyaçlar da belirler. Bireyler ihtiyaçlarına yönelik olarak dinleme yaparken amaçlar oluştururlar ve seçici dinlerler, sınava yönelik yapılan dinlemeler bu türdür.

312. Etkili dinleme yapabilmem için o bilgiye ihtiyacımın olması, beni heyecanlandırması gerekir.

344. Bana ilerde sınavlarda faydası olacak şeyleri dinlemeye çalışırım.

331. Dersleri dinlerken seçici dinlemeye çalışıyorum, daha çok önemli gördüğüm yerleri not alıyorum. Benim için çok önemli olan yerlerin altlarını da çiziyorum.

215. Dinleme sırasında vurgulanan ve ilgimi çeken yeni öğrendiğim bilgileri başına yıldız koyarak not alırım.

319. Ben dinleme yaparken öncelikle o dinlemenin etkili olmasını, faydasını gözetirim.

301. Dinlediğim konular ilgimi çekecekse daha dikkatli dinlerim.

Dinleme sürecinde daha etkili kalıcı öğrenmeler için bireyler notlar alır, önemli gördükleri yerleri daha özenle kaydederler, öğrendiklerini sınıflandırarak daha etkili bir öğrenme gerçekleştirmeye çalışırlar. Not alma süreci aktif dinleme sürecidir ve bireyler öğrendiklerinin daha kalıcı olması yolunda yazarak katılım gösterirler. Tartışmaya katılma, etkileşimli dinleme gerçekleştirme öğrencilerin daha çok tercih ettikleri dinleme ortamlarıdır.

324. Not alırken öğretmenin bütün söylediklerini değil, taslak oluşturma şeklinde ana başlıklarını yazıyorum.

345. Karşımdaki insanın söylediklerini aynen not almaktan daha çok bana mantıklı gelen konuları not almaya çalışırım.

245. Dinlediğim konunun daha önce dinlediğim şeylerle bağlantısını kurmaya çalışırım.

311. Ben genellikle tartışarak not alarak dinleme yapıyorum. Çünkü pasif dinleyici olursam çok çabuk unutuyorum.

361. Dinlerken herhangi bir tartışma olduğunda dikkatimi hemen verip katılabiliyorum. Normalde her ders saati aynıdır, ancak bazı öğrenciler için bu zaman hiç geçmek bilmezken, tartışma olduğu zamanlarda ders bir anda bitmiştir.

Bilişsel bakımdan öğrenciler, öğrenme gereksinimlerine göre sınırlı düşünsel davranışlar ortaya koyarlar. Kendince mantıklı olanı kabul etme, taslak oluşturarak bilgilerini sınıflandırma bunlardan en önemlileridir. Öğrenme sürecinde öğrencilerin dinlerken önemli bilgiyle önemsiz olana kendince karar verebilmesi, öğrendiklerini belirli bir tasnife tabi tutması bilinçli davranışlarını gösterir.

4.2. Duyuşsal Stratejiler

Dinleme bilişsel öğelerle birlikte birçok duyuşsal içeriğe de sahiptir. Dinleme ortamında dinleyiciler olumlu duyuşsal davranışlar gösterdikleri zaman daha dikkatli ve motive olarak dinleme gerçekleşir. Öğrenciler gönüllü dinlediklerinde öğrenmekten zevk aldığını ifade etmekte, korkarak dinledikleri zaman ise kendilerini baskı altında hissederek etkili ve kalıcı öğrenmeler gerçekleşmediğini söylemektedir. Öğrenciler gönüllü ve istekli dinleme, empati, severek dinleme gibi olumlu duygularla; baskı, stresli olma, duygusal baskı olumsuz kavramları kullanmaktadır.

319. İlgimi çeken konularda motive olurum ve daha çok istekli olurum, zevk alarak ders dinlerim.

335. Sevmediğim konuyu dinlerken, sıkılırım, stresli olurum.

356. Benim için verimli olduğuna ve ilerde de işime yarayacağına inandığım bilgilerle karşılaştığımda mutlu olurum.

245. Genelde sakinimdir, ama dikkatsiz dinliyorsam anlatıcı soru yöneltebilir korkusuyla tedirgin olurum.

356. Dersin hocası aşırı derecede otoriterse derste sıkılırım Şu ders bitse de gitsem derim veya sürekli saate bakarım.

388. Asabi ders anlatması bizi dersten uzaklaştırır. Güzel yüzü anlaşılmaması bizi derse çeker.

353. Hoşuma giden kelime ya da cümleleri yazarım.

332. Anlatıcının tavrı sertse daha tedirgin olurum, konu bana uygunsa da daha istekli olurum.

Öğrenciler otoriter, sert tavırlar karşısında kendilerini baskı altında görerek özgün bir tavır ortaya koyamadıklarından duyuşsal bakımdan herhangi bir strateji geliştiremezler. Panik içinde kaygılı ve özgüvenden yoksun bir durumda sessiz kalmayı tercih ederler.

Gönüllü ve mutlu dinleme gerçekleştiren bireyler daha rahat ve özgün olabilmenin verdiği duygusal tepkiyle heyecan duyar, hayal kurar, anı yaşar, empati kurar ve zengin duygularla dinleme sürecinde yer alır.

4.3. Beden Diliyle İlgili Dinleme Stratejileri

Otoriter öğrenme ortamlarında genelde öğrenciler öğretmenleri sorgulamadan itaat ederek ya da katı bir disiplin baskısı altında dinler. Bu durum öğrencilerin beden diline de yansır ve öğrenciler öğretmenleri gözleriyle ya da başlarıyla takip ederek dinler. Öğrenciler tüm dikkatlerini öğretmene verme, başıyla ve gözleriyle takip etme, anlatıcıya doğru dönerek onu dinlemeye çalışma ciddiyeti içinde ders dinler. Genelde otoriter geçen ders ortamlarında yüz ifadeleri genelde ciddi, anlatılanları onaylamayı ifade eder. Öğrenciler öğrenme ortamlarında genellikle aynı yüz ifadeleriyle ders dinlemektedir. Öğrencilerin değişik düşünce ve duygu durumları yüz ifadelerinde de görülmektedir. Kullanılan mimikler genelde öğretmenin söylediklerini onaylamaya yöneliktir. Bu durumu aşağıdaki ifadeleri desteklemektedir.

212. Kafamı istemli ya da istemsiz onaylama durumunda sallarım.

513. Onayladığım noktalarda kafamı sallarım, katılmadığım noktalarda ise kaşlarımı çatarım kendi içimde neden katılmadığımı düşünürüm.

318. Genelde göz kapaklarımla onaylarım. Hoca ile göz teması sırasında söylediklerini başımla onaylarım.

314. Beden dilimle hocanın gözüne bakarak kafamı sallayarak tüm dikkatimi anlatan kişiye verip gözlerim ve mimiklerimle desteklerim.

414. Anlatıcının söylediklerine katılıyorsam başımı sallarım, karılmıyorsam yüzümü ekşitirim ama saygısızlık etmem.

289. Ben genel olarak dinlerken karşıdaki insanın yüzüne bakmayı, onu dinlerken not almayı, merak ettiğim yerleri sormayı tercih ederim

312. Dersi dinlerken sabit bir şekilde oturamam bazen yan otururum, bazen hocanın yüzüne bakarım, parmak kaldırırım (derse katılma ve kopmama duygusu)

Öğrenme ortamında öğrenciler genellikle mimiklerini kullanmaktadırlar. Kullanılan mimikler öğretmen merkezli anlatılan bir dersin resmidir. Yüzler ve oturuş tamamen öğretmene dönük, onun söylediklerine odaklı, eleştirel ve yeni bir düşünce sunmaktan uzak bir duruş söz konusudur. Oysaki öğrenme ortamlarında öğrencilerin bağımsız düşünme, kendi fikirlerini geliştirme düşüncesi onların mimiklerine de yansımalıdır.

5. Tartışma

Temel eğitimde programlardaki paradigmlarla öğreticilerin yaklaşımından kaynaklanan bireylerin edilgen kılındığı bir dinleme kültürü yıllardır süregelmiştir. Dersi sessizce dinleyen, uslu duran, gürültü yapmayan çocukların öğrenme ortamında tercih edilmesi onların dinlemeyle birlikte diğer dil becerilerini de geliştirememelerine, kendilerini gerçekleştirememelerine neden olmuştur. Öğretmen merkezli öğrenme ve öğretme kültürü, çoğunlukla çoktan seçmeli testlere odaklanmış anlayışlar öğrencilerin pasif kalmalarına ya da yeterince katılım gösterememelerine neden olmuştur. Oysaki dinleme süreci bireylerin dil, düşünce, duygu ve beden diliyle katıldığı çok boyutlu bir süreçtir. Bireyler sosyal hayatta olduğu gibi formal öğrenme ortamlarında da dil becerilerini kullanmalı kendilerini baskı altında hissetmeden gerçekleştirebilmelidir. Yanlış yapma, en iyiyi ifade edememe baskısı onların doğal davranışlar ortaya koyamamalarına böylelikle temel becerilerinden yoksun bireyler olarak yetişmelerine neden olmaktadır.

Sosyal bir varlık olan insan her türlü öğrenme ortamına katılarak dinleme becerisinin yanında diğer dil becerilerini geliştirebilmeli, bu dil becerilerini kullanabilmeye yönelik çeşitli kazanımlar içeren zengin stratejilere sahip olmalıdır. Öğrenme ortamlarında dinleme becerisine yönelik etkinliklere yeterince yer verilerek her öğrencinin temel eğitimden itibaren dinleme stratejisi geliştirmesi, dinlemenin birçok çeşidini amacına yönelik olarak kullanabilmesi önemlidir. Bunun için de öğrenme ortamlarında bireylerin yeterince motive edilip uyarıldığı dinleme or-

tamlarının tasarlanması gerekir. Sözel uyarıcılarla birlikte diğer duyu kanallarına da başvurulması böylelikle dikkatlerinin canlı tutulması sağlanmalıdır.

Bu araştırmada ele edilen verilere göre öğrencilerin çok zengin stratejiler yaşamadıkları görülmüştür. Öğrenme ortamlarında sınırlı düzeyde uyarıcı kullanılması ve geleneksel eğitim sisteminde öğrencilerin edilgen kılınarak yeterli stratejiler geliştirememeleri onların sadece not tutan, öğretmeni sessizce dinleyen, itiraz etmekten çekinen, alternatif düşünceler geliştirmeyen bireyler olmalarına neden olmaktadır. “515. Hayatım boyunca sürekli olarak davranışçı yaklaşıma göre ders işledim. Hep öğretmen sınıfın kralı öğrencilerse askerdi ve öğretmen her zaman haklıydı.” ifadesinde 515 numaralı öğrenci akademik bir yaklaşım ortaya koymakta ve bir gerçeği dile getirilmektedir. Davranışçı eğitim modeliyle öğretmen merkezli dersleri ima ederek kendini yıllardır ifade edememenin duygusal ezikliğini belirten bu öğrenci susturulmasından şikâyetçidir. Oysa dinleme ortamları öğrencilerin kendilerini ifade edebildikleri çoklu öğrenme etkinliklerinin yer aldığı sözel kanalın yanı sıra diğer duyu kanallarının da kullanıldığı nitelikte olmalıdır. “Normal bir sınıfta iletişimin çoğunun öğretmen konuşmaları etrafında dönmesine karşın, öğrenmeyi sağlayan görme, dokunma, tatma ve koku olmak üzere dört duyu kanalı daha vardır. Bu noktadan hareketle duyu kanallarını değiştirerek uyaran değişimi sağlanabilir. Değişimin gerçekleştirilmesi, öğrencilerin algılama yollarının hazırlanmasını gerektirir. Bu, onların dikkatinin sizin takdiminize yeniden odaklanmasını sağlar.”³⁰

Öğrenciler formal öğrenme ortamlarında dinlerken doğal refleksler geliştirememekte sosyal hayatta çokça kullanılan iletişimsel dinleme, katılımlı dinleme, gönüllü dinleme türlerini daha az kullanmaktadır. İletişimsel dinlemenin yok denecek oranda oluşu öğrenme ortamlarında iletişimin etkili doğal bir süreçte gerçekleşmediği bunun da öğrencilerin reflekslerine yansıdığı anlamına gelmektedir. Yapılan görüşmelerde öğrenciler sınava yönelik bilgi amaçlı dinlediğini, öğreticilerin “sınavda çıkar, bu önemlidir” gibi ifade kullandıklarında tedirgin bir şekilde hemen dikkatlerini toplayarak not almaya çalıştıklarını ifade etmektedirler. Bu da onların dinlerken doğal bir davranış değil, gergin bir halde dinleme yaptıklarını göstermektedir. Dinleme ortamlarında doğru ve eksiksiz bilgi edinmek için doğal rahat bir şekilde dinleme tavrına sahip olmak gerekir. Özbay’a göre “İletişimsel dinleme eğitiminde öğretmenin kullanacağı en iyi yol öğrencilerin yaşayarak öğrenmesine imkân sağlayacak fırsatlar sunmasıdır.”³¹

Ergin ve Birol’a göre, “İletişim, her zaman konuşan ve dinleyende bilgi, beceri, tutum, davranış yönünden bir etkileşimi gerektirir. Eğer bu yönde, konuşanla dinleyen birinde bir eksiklik bir yetersizlik kendini gösterirse, iletişim sağlanamaz. Bunun sonucu olarak konuşan da dinleyen de ilişkisi kalmak yüzünden

³⁰ Kenneth, Moore D., *Öğretim Becerileri* (Çev. N. Kaya, Ed. Ersin Altıntaş) Nobel Yay., Ankara, 1999, s. 138.

³¹ Özbay, M., s. 100.

*ilgisiz hale gelir. Oysa iletişimin etkili ve başarılı olabilmesi için konuşanın da dinleyenin de kendi benliklerinin üstüne çıkmaları iletişim sürecinde paydaş olan bu kişilerin olanakları elverdiği ölçüde birbirlerini anlamaları zorunludur.*³²

Öğrenciler daha çok sınavlara yönelik dinlediklerinden derslerde sınavda not tutarken pragmatist bir tavır benimserler. Öğrenmeyi doğal bir ihtiyaç olarak görmek değil de sınavlarda işlerine yarayacak bilgileri dinlemeyi tercih ederler. Bu da yine derslerde iletişime yönelik bir dinleme sürecinin olmadığı, seçici dinlemenin baskın olduğu bir kültürün yer aldığı anlamına gelmektedir. Böyle ortamlarda öğrenciler ilgilerini çekmeyince dikkatleri dağıldığı için dersi dinleyemezler.

Dinleme ortamında amaç belirleme, zihinsel hazırlık, tahminde bulunma, anahtar kavramlar kullanma, not alma, tür yöntem ve teknik belirleme gibi birçok strateji vardır.³³ Dinleme ortamlarında bu stratejiler kullanılarak etkili dinleme gerçekleştirilebilir. Bu araştırmaya göre öğrenciler bu stratejilerden genelde not almayı kullanmaktadır. Diğerlerine ise pek başvurmamaktadırlar. Öğrencilerin geneli “*Önemli gördüğüm şeyleri not alırım.*” demekte ve sınava yönelik bilgileri not tuttuklarını belirtmektedirler. “*Not alırken öğretmenin bütün söylediklerini değil, taslak oluşturma şeklinde ana başlıklarını yazıyorum.*” ifadesini kullanan öğrenci öğrendiklerini tasnif ederek not almakta anahtar sözcükler kullanmaktadır. Taslak kavramıyla dinlediklerini genelleyerek yazdığını söylerken kendisine has bir strateji kullandığını vurgulamaktadır.

Dinleme ortamlarında öğrencilerin kullandığı “*Anlatıcı soru yöneltebilir korkusuyla tedirgin olurum, dersin hocası aşırı derecede otoriterse derste sıkılırım, anlatıcının tavrı sertse daha tedirgin olurum...*” gibi ifadeler öğretmen adaylarının bağımsız ve özgün davranmadıklarını, üzerlerinde baskı oluştuğunu, bu yüzden de yaratıcı dinlemeleri önünde engeller oluştuğunu göstermektedir.

Öğrencilerin dinleme stratejilerinin bir boyutunu da beden diliyle ortaya koydukları yaklaşımlar oluşturmaktadır. Öğretmen merkezli öğrenme ortamlarında öğrenciler öğretmenlerini gözleriyle takip ederler, onaylamak için de başlarını sallarlar. Öğrenci ifadeleri genelde bu ifadeler etrafında toplanmaktadır. Beden diliyle insanlar birçok duygu ve düşüncüyü ifade ederek iletişim kurar ve mesaj akışını gerçekleştirir. Beden dilinin çoklu ve zengin olması iletişim ortamında alıcı ve vericinin etkili bir katılım içinde olduğunu gösterir. Öğrenme ortamlarında öğrenciler, ders dinlerken anlatılanı onaylayan, doğallıktan uzak sınırlı düşünceleri yansıtır türden mimikler sergiler. Derslerde öğrencilerin çok zengin mimiklere sahip olmayışı onların sınırlı duygu ve düşünceler geliştirdiklerine işaret sayılabilir. “Miller’a göre, yüz ifadeleri, kişisel duyguların iletiminde kelimelerden sonra gelen ilk iletişim kanalıdır. Miller, yüz ifadelerinin bilinçli olarak veya istenmeden, kolayca izlenebileceğini belirtmektedir.”³⁴ “Bize ulaşan sözcükler, dinlemenin sadece bir

³² Ergin, A., ve Birol, C., s. 120.

³³ Güneş, F., s. 87-88.

³⁴ Kenneth, D. Moore, s. 115.

boyutudur. Bunların yanı sıra, jestler duygu ifadeleri, beden hareketleri, etkileşimde bulunan herkesin gösterdiği sözel olmayan yollarla da bilgi alırız.”³⁵

Dinleme süreci dikkat, anlam oluşturma ve değerlendirme gibi süreçleri kapsamaktadır. Öğrenciler dinleme ortamlarında dikkatlerini ihtiyaç gördükleri ve önemli buldukları bilgileri öğrenmek için dikkatlerini öğretmene vererek anlamlar oluştururlar ve daha sonra da değerlendirme yaparlar. Değerlendirme sürecini öğrenciler “Eleştirel dinlerim.” şeklinde yorumlamaktadır. “*Dinleyen, mesajı inançlarına göre ölçüp tartar, konuşanın güdülerini ve mesajın geçerliliğini sorgular, sunulan fikirlere yönelik şüphelerini ortaya çıkarır, konuşanın fikirlerini mükemmelliğin standartları ile karşılaştırır, sözü edilmeyen hususları e mesajın nasıl geliştirileceğini düşünür; kısaca söylenenleri değerlendirir.*”³⁶

Öğrenme ortamında ders dinlemeyen öğrenciler ise olumsuz tavır geliştirir, anlatılan konuya ilgi göstermez, dinliyormuş gibi yapar, olumsuz tavır ve tutumlarını jeste ve mimiklerine yansıtırlar. Beden dili stratejileriyle dinleyenler duygu ve düşüncelerini daha açık ve net bir şekilde yansıtır.

Formal öğrenme ortamlarında özgün, farklı, çeşitlilik içeren dinleme stratejilerinin yokluğu öğrencilerin yıllarca içinde bulunduğu öğretmen merkezli ve bilgi ezberlemeye yönelik öğrenme-öğretme anlayışından kaynaklanmaktadır. Ölçme ve değerlendirme sistemlerinin de bu durumu desteklemesi öğrencilerin diğer dil becerilerinde olduğu gibi dinleme becerilerini de yeterli düzeyde geliştirememelerine sınıflarda özgün ve özgür tavırlar ortaya koyamamalarına neden olmaktadır.

Dinleme, içinde çok çeşitli bilişsel ve duyuşsal öğelerin bulunduğu kompleks bir süreçtir. Bireylerin sahip olduğu bu öğelerin çoklu, doğal ve demokratik öğrenme ortamlarıyla açığa çıkarılması, öğrenmelerini birçok sosyal beceriler kazanmalarını destekler. Dil becerilerinin bilgi odaklı değil, beceri odaklı öğrenme kültürüyle yürütülmesi bireyin duygu ve düşünce gelişimini, anlama ve anlatma becerilerini kazanmalarına yaramaktadır. Öğrencilerin kontrol altında tutulduğu öğrenme-öğretme kültürleri onların bu becerilerini ortaya koyamamalarına neden olmakta, zihinlerinde bariyerler oluşturmaktadır. Kontrol altında tutulan bireyler edilgen, bilgisine güvenemeyen duyuşsal özellikler göstermektedir. Öğrenme ortamları, sosyal becerilerin geliştirildiği, öğrencilerin aktif olduğu, ilgi ve yeteneklerine göre öğrenme görevlerinin verildiği öğrenme yaklaşımlarına göre tasarlanmalıdır.

³⁵ Kenneth, D. Moore, s. 120.

³⁶ Kenneth, D. Moore, s. 121.

KAYNAKÇA

- Akyol, H., *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Cohen, A. D., & Dörneyi, Z., “Focus on the language learner: Motivation, Styles, and Strategies”, In N. Schmitt (Ed.), *An Introduction to Applied Linguistics*, Arnold, London, 2002, pp. 170-190.
- Cemiloğlu, M., *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Alfa Yay., İstanbul, 2001.
- Demirel, Ö., *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, İstanbul MEB Basımevi Yayınları, Ankara, 1999.
- Doğan, Y., “İlköğretim Yedinci sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerilerini Geliştirmede Etkinlik Temelli Çalışmaların Etkililiği”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Bahar 2008, 6(2), s. 261-286.
- Duman, B., *Neden Beyin Temelli Öğrenme*, Pegema Yayınları, Ankara, 2007, s. 358.
- Ergin A., Birol C., *Eğitimde İletişim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Güneş, F., *Türkçe Öğretimi ve Zihinsel Yapılandırma*, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, s. 73.
- Kenneth, D. Moore, *Öğretim Becerileri* (Çev. N. Kaya, Ed. Ersin Altıntaş) Nobel Yay., Ankara, 1999.
- Özbay, M., *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi*, Ankara, Akçağ Yay., 2005.
- Özbay, M., “Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları”, *Türk Dili Dergisi*, 589, 2001, s. 9-15.
- Sever, S. *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Berfu, T. K., Güven, B., “Stratejileri Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarıları, Hatırda Tutma Düzeyleri ve Derse İlişkin Tutumları Üzerine Etkisi”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt IV, Sayı II Aralık 2007, s. 1-20.
- Ungan, S. *İlköğretimde Türkçe Öğretimi* (Editör: A. Kırkkılıç, H. Akyol), Pegema Yayınları, Ankara, 2007.
- Yıldırım A., Şimşek H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Yıldız, C., Okur, A., Arı, G., Yılmaz, Y., *Yeni Öğretim Programına Göre Kuramdan Uygulamaya Türkçe Öğretimi*, Pegema Yayınları, Ankara, 2008.
- Yıldız, C., *Ana Dili Öğretiminde Çağdaş Yaklaşımlar ve Türkçe Öğretimi*, Pegema Yayınları, Ankara, 2003.
- Yüksel, H., *Etkili İletişim*, (Ed. U. Demiray), Pegema Yayınları, Ankara, 2008.